

การจัดการความรู้: แนวทางการจัดการกล้วยไข่กำแพงเพชรให้ได้คุณภาพ

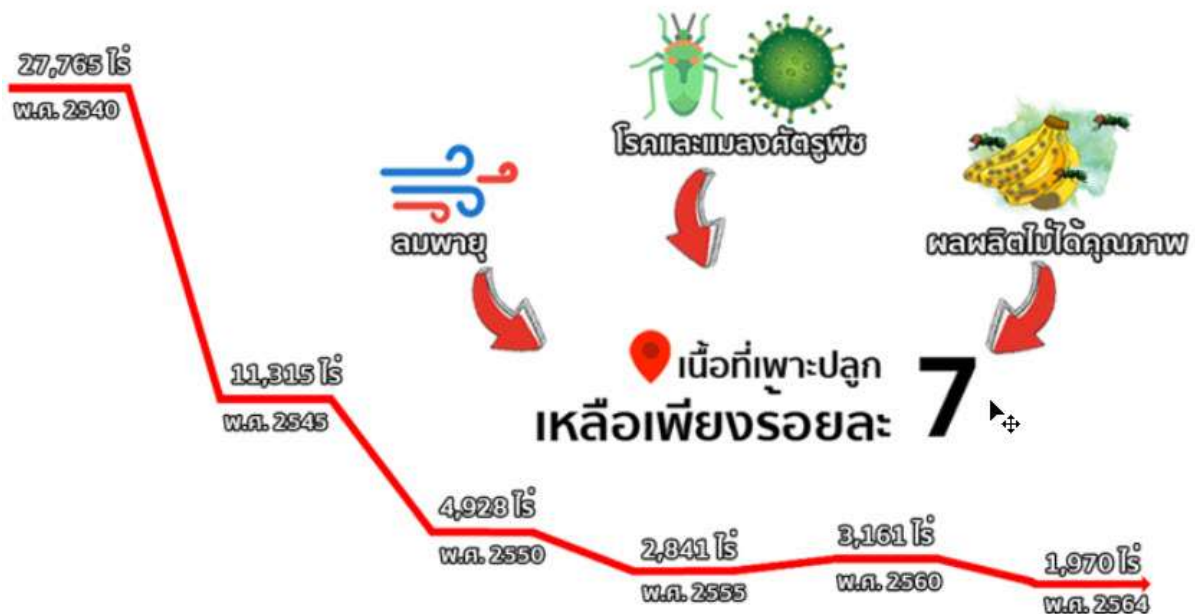
กิตติ โพธิ์จวง และ วีรยุทธ สมป่าสัก

สำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร

เลขที่ 30 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร 62000

1. สถานการณ์และปัญหา

“กรุพระเครื่อง เมืองคนแกร่ง พระแสงล้าค่า ศิลาเลื่องใหญ่ กล้วยไข่หวาน น้ำมันลานกระบือ เลื่องลือมรดกโลก” เป็นคำขวัญที่ถ่ายทอดเอกลักษณ์ของเมืองกำแพงเพชรได้อย่างดียิ่ง โดยเฉพาะ “กล้วยไข่” ที่เป็นผลไม้พื้นเมืองที่ปลูกกันมาแต่ดั้งเดิมของจังหวัดกำแพงเพชร และได้รับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไทย (Geographical Indications หรือ GI) แต่ในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา พื้นที่เพาะปลูกกล้วยไข่ลดลงอย่างน่าใจหาย ปัจจุบันมีพื้นที่เพาะปลูกทั้งจังหวัดประมาณ 2,000 ไร่ จากเดิมมีพื้นที่ปลูกมากกว่า 30,000 ไร่ โดยปัจจัยที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อผลผลิตของพื้นที่เพาะปลูกกล้วยไข่คือ ลมพายุพัดกล้วยหักในช่วงที่กำลังจะให้ผลผลิต ภาวะภัยแล้ง และการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช (ภาพที่ 1) ทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปเพาะปลูกพืชชนิดอื่นๆ ทดแทน เช่น อ้อย ข้าวโพด เป็นต้น ในขณะที่ความต้องการบริโภคกล้วยไข่กำแพงเพชรกลับสวนทางกับพื้นที่เพาะปลูกที่ลดลง โดยเฉพาะตลาดส่งออกและภาคอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรที่ยังมีความต้องการและเป็นโอกาสให้กล้วยไข่กำแพงเพชร แต่ต้องเป็นกล้วยไข่ที่ได้คุณภาพเท่านั้น

2. เป้าหมายการดำเนินงาน: การผลิตกล้วยไข่กำแพงเพชรให้มีคุณภาพ

3. วัตถุประสงค์

- 3.1 เพื่อศึกษากระบวนการและแนวทางการจัดการกล้วยไข่กำแพงเพชรของเกษตรกร
- 3.2 เพื่อเสนอแนะแนวทางจัดการกล้วยไข่ให้ได้คุณภาพตามหลักวิชาการแก่เกษตรกร

4. ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

ดำเนินการศึกษาแนวทางการจัดการกล้วยไข่กำแพงเพชรให้ได้คุณภาพโดยมีขั้นตอนและวิธีการศึกษา (ภาพที่ 2) ดังนี้

4.1 จัดเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลการจัดการกล้วยไข่กับเกษตรกรผู้นำ/ต้นแบบ เพื่อสรุปและถอดบทเรียนจากการจัดเวทีชุมชน

4.2 รวบรวมข้อมูลจากบทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิตกล้วยไข่ เพื่อเป็นแนวทางการจัดการกล้วยไข่ให้ได้คุณภาพ

4.3 วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดแนวทางการจัดการกล้วยไข่ให้ได้คุณภาพ

- 1) ความรู้และความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการกล้วยไข่ให้ได้คุณภาพ
- 2) ตรวจวิเคราะห์คุณภาพดินในพื้นที่แปลงเพาะปลูกกล้วยไข่

4.4 เสนอแนะแนวทางการจัดการกล้วยไข่ให้ได้คุณภาพ

5. ผลการดำเนินงาน

5.1 การจัดเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลการจัดการกล้วยไข่กำแพงเพชร

การลงพื้นที่และจัดเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้สถานการณ์และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรกลุ่มแปลงใหญ่กล้วยไข่ ตำบลสระแก้ว อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการบูรณาการและพัฒนาการทำงานร่วมกันระหว่างเกษตรกรและหน่วยงานภาครัฐในการศึกษากระบวนการจัดการกล้วยไข่ของเกษตรกร โดยพบปัญหาที่เกิดขึ้นและความต้องการของเกษตรกรพอสรุปได้เป็นประเด็นไว้ (ภาพที่ 3 – 5) ดังนี้

1) ปัญหาและสาเหตุหลักของการปลูกกล้วยไข่ ได้แก่ ลมพายุ โรคและแมลง น้ำท่วมน้ำแล้ง ปัจจัยการผลิตมีราคาแพง ขาดแรงงาน และความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง

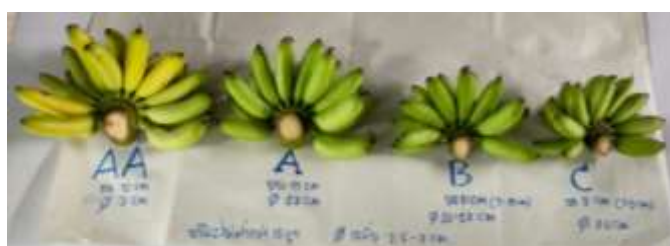
2) เกษตรกรขาดความเข้าใจในการจัดการดินและปุ๋ยที่ถูกต้องและเหมาะสมตามหลักวิชาการ

3) เกษตรกรต้องการเพิ่มเติมความรู้เรื่องดินและปุ๋ย และต้องการตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารพืชในดิน

4) เกษตรกรต้องการพัฒนาและจัดการกล้วยไข่ให้ได้คุณภาพ โดยได้ร่วมระดมความคิดเห็นในการกำหนดเป้าหมายของ “คุณภาพกล้วยไข่กำแพงเพชร” เบื้องต้นไว้เกี่ยวกับจำนวนหรือน้ำหนักต่อเครือ ขนาดของผล และความหวาน เป็นต้น

ภาพที่ 2 ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

ภาพที่ 3 การจัดชั้นคุณภาพกล้วยไข่กำแพงเพชรเบื้องต้น

ภาพที่ 3 ปัญหาและผลกระทบที่ได้รับจากการเพาะปลูกกล้วยไข่

ภาพที่ 5 กระบวนการพัฒนาการทำงานร่วมกันระหว่างเกษตรกรและหน่วยงานภาครัฐ

5.2 การตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารพืชในดิน

ตามที่ได้ทำการตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารพืชในดินแปลงปลูกกล้วยไข่ พบว่า มีปริมาณไนโตรเจนและโพแทสเซียมต่ำ ส่วนฟอสฟอรัสมีปริมาณปานกลางถึงสูงมากเกือบทุกแปลง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ปัจจุบันศักยภาพของพื้นที่ในการเพาะปลูกกล้วยไข่เกือบทุกแปลงมีธาตุอาหารไม่เพียงพอต่อการผลิตกล้วยไข่ให้มีคุณภาพที่ดีได้ (ภาพที่ 6 และ 7)

ภาพที่ 6 แผนที่และผลการตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารพืชในดินแปลงปลูกกล้วยไข่เบื้องต้น เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2564

ภาพที่ 7 ดำเนินการเก็บตัวอย่างดินเพื่อวิเคราะห์ธาตุอาหารพืช และความเป็นกรด-ด่างของดินในแปลงปลูกกล้วยไข่ เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2564

5.3 การรวบรวมข้อมูลจากบทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิตกล้วยไข่

จากการลงพื้นที่จัดเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่กำแพงเพชร ได้รับทราบข้อมูลว่าเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่เน้นการใช้ปุ๋ยสูตร 15-15-15 สูตร 16-16-16 และสูตร 46-0-0 (ภาพที่ 8) และผลจากการวิเคราะห์ธาตุอาหารพืชในดินแปลงปลูกกล้วยไข่กำแพงเพชรสะท้อนให้เห็นว่าการให้ปุ๋ยของเกษตรกรนั้นอาจยังไม่เหมาะสม ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงมีความเห็นร่วมกันว่า ประเด็นแรกที่ต้องเร่งดำเนินการ คือ การจัดการดินและปุ๋ยให้เหมาะสมกับพื้นที่เพาะปลูก และตามกำลังความสามารถของเกษตรกร

สำหรับการจัดการปุ๋ยกล้วยไข่ตามหลักวิชาการนั้น จริยา วิสิทธิ์พานิช และคณะ ได้แนะนำว่า กล้วยไข่สามารถ แบ่งการเจริญเติบโตเป็น 2 ระยะ คือ

1) ระยะการเจริญเติบโตทางลำต้น (ประมาณ 0 - 6 เดือน) ต้องการธาตุอาหารประมาณร้อยละ 70-75 (3 ส่วน) แบ่งใส่ 3 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 หลังปลูก 1-2 เดือน

ครั้งที่ 2 หลังปลูก 3-4 เดือน

ครั้งที่ 3 หลังปลูก 5-6 เดือน

2) ระยะให้ผลผลิต (ประมาณ 6-7 เดือน) ร้อยละ 25-30 (1 ส่วน) ใส่ตอนระยะแทงปลี (7 เดือนหลังปลูก)

และจากการศึกษาการปลูกกล้วยไข่พบว่า มีความต้องการธาตุอาหารไนโตรเจนไม่น้อยกว่า 60 กรัม/ต้น ฟอสฟอรัสไม่น้อยกว่า 15 กรัม/ต้น และ โพแทสเซียมไม่น้อยกว่า 190 กรัม/ต้น

การใส่ปุ๋ยกล้วยไข่เพื่อชดเชยปริมาณที่สูญเสียธาตุอาหารเมื่อใส่ลงไปในดินจากการถูกตรึง ชะล้าง และเปลี่ยนรูป โดยไนโตรเจนมีอัตราการสูญเสียประมาณ ร้อยละ 30-40 ฟอสฟอรัสมีอัตราการสูญเสียประมาณ ร้อยละ 60 - 80 และ โพแทสเซียมมีอัตราการสูญเสียประมาณ ร้อยละ 30

ดังนั้นจึงมีคำแนะนำให้ธาตุอาหารพืชสำหรับกล้วยไข่ไว้ว่า ควรใส่ปุ๋ยไนโตรเจนไม่น้อยกว่า 85 กรัมต่อต้น ฟอสฟอรัสไม่น้อยกว่า 50 กรัมต่อต้น และโพแทสเซียมไม่น้อยกว่า 270 กรัมต่อต้น รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1 และ 2

ตารางที่ 1 อัตราปุ๋ยแนะนำสำหรับกล้วยไข่

ลำดับที่	ปริมาณปุ๋ยที่แนะนำ	ไนโตรเจน (N) (กรัมต่อต้น)	ฟอสฟอรัส (P) (กรัมต่อต้น)	โพแทสเซียม (K) (กรัมต่อต้น)
1	ปริมาณปุ๋ยที่แนะนำ	60 - 85	15 - 50	190 - 270
2	ปริมาณธาตุอาหารที่ควรใส่ ตลอดฤดูกาล	130 - 185 (93 - 133)	33 - 109	317 - 450
3	สูตรปุ๋ย	46 - 0 - 0	0 - 46 - 0 (18 - 46 - 0)	0 - 0 - 60

จริยา วิสิทธิ์พานิช และคณะ

กิจกรรมการเพาะปลูกกล้วยไข่

สูตรปุ๋ยที่เกษตรกรใช้ในปัจจุบัน

	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2	ครั้งที่ 3	ครั้งที่ 4	ใส่ในดิน	ใส่ในน้ำ	รวม (กรัม/ต้น)
ปุ๋ยสูตร	15-15-15	15-15-15	15-15-15	15-15-15			
ปริมาณ (กรัม)	100	100	150	100	62.5		
N	15	15	22.5	15	62.5		33.75
P	15	15	22.5	15	62.5		20.25
K	15	15	22.5	15	62.5		33.75

หมายเหตุ: 40-50 x 40-50 x 4-50
 20 ต้น/ไร่ - ใช้สูตร 15-15-15 1 กิโลกรัม
 - กล้วยไข่ขาว + 15-15-15
 - กล้วยไข่ดำ
 - กล้วยไข่ขาว
 ① 15-15-15
 ② 8-24-24
 ③ 13-13-21
 2:1:2 4:1:5 N-Mg
 2:1:3
 3:1:4

ภาพที่ 8 ปริมาณการให้ปุ๋ยกล้วยไข่ที่เกษตรกรใช้ในปัจจุบัน

ตารางที่ 2 อัตราการให้ปุ๋ยที่แนะนำสำหรับกล้วยไข่ในทางปฏิบัติ

ลำดับที่	ปริมาณปุ๋ยที่แนะนำ	ไนโตรเจน (ส่วน/น้ำหนัก)	ฟอสฟอรัส (ส่วน/น้ำหนัก)	โพแทสเซียม (ส่วน/น้ำหนัก)
1	สูตรปุ๋ย (แม่ปุ๋ย)	46 - 0 - 0	0 - 46 - 0	0 - 0 - 60
2	ปริมาณปุ๋ยที่แนะนำ	1	0.25	2.4
3	สูตรปุ๋ย (แม่ปุ๋ย)	46 - 0 - 0	15 - 15 - 15	0 - 0 - 60
4	ปริมาณปุ๋ยที่แนะนำ	1	1	3

จริยา วิสิทธิ์พานิช และคณะ

5.4 การเสนอแนะแนวทางการจัดการกล้วยไข่ให้ได้คุณภาพ

จากการลงพื้นที่จัดเวทีชุมชนทั้ง 4 ครั้ง และผลการตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารพืชในดินแปลงปลูกกล้วยไข่ทำให้ทราบข้อมูลว่า ในส่วนของเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการดินและปุ๋ยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่งส่งผลต่อเนื่องไปยังความอุดมสมบูรณ์ของดินที่สะท้อนว่าปริมาณธาตุอาหารพืชบางธาตุไม่เพียงพอต่อการส่งเสริมให้การผลิกล้วยไข่ได้คุณภาพที่ต้องการได้ ดังนั้น การศึกษาสภาพปัจจุบันเพื่อให้ทราบถึงศักยภาพของทั้งเกษตรกรและพื้นที่ (ภาพที่ 11) จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาและสามารถจัดการกล้วยไข่กำแพงเพชรเพื่อให้มีคุณภาพดีขึ้นได้ ดังนี้

1) ด้านการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร

ในกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management หรือ KM) ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังรายละเอียดในภาพที่ 9 และด้วยเกษตรกรหลายท่านมีประสบการณ์และความชำนาญในการเพาะปลูกกล้วยไข่มาหลายปี (บางรายมีประสบการณ์มากกว่า 30 ปี) แต่ยังใช้การจัดการในเรื่องของดินและปุ๋ยแบบเดิม ดังนั้น จึงได้ปรับกระบวนการทัศน์หรือทัศนคติของเกษตรกร ให้เกษตรกรได้รับทราบและยอมรับข้อเท็จจริงตามข้อมูลที่ปรากฏทั้งจากคุณภาพผลผลิตและความอุดมสมบูรณ์ของดินที่ลดลง ซึ่งได้นำไปสู่การเพิ่มเติมหรือเติมเต็มองค์ความรู้ที่จำเป็น โดยกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่ได้หารือวางแผนร่วมกันว่าจะทดลองปรับใช้ปุ๋ยจากสูตรเสมอเป็นใช้สัดส่วนปุ๋ยไนโตรเจนต่อฟอสฟอรัสต่อโพแทสเซียม (N:P:K) ในอัตราส่วน 2:1:3 โดยประมาณ และจากการทดลองดังกล่าว พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น สังเกตได้จากต้นกล้วยไข่ให้ผลผลิตจำนวนหวีต่อเครือมากขึ้น และลักษณะต้นสมบูรณ์ขึ้นกว่าแต่ก่อน (ภาพที่ 10) ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจำเป็นต้องรวบรวม วิเคราะห์ และประเมินผล เพื่อนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลผลิตกล้วยไข่ให้ดีขึ้นต่อไป

ภาพที่ 9 กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management หรือ KM)

ภาพที่ 10 ผลผลิตกล้วยไข่จากการทดลองปรับสูตรปุ๋ย (N:P:K) ในอัตราส่วน 2:1:3

2) ด้านศักยภาพของพื้นที่เพาะปลูกกล้วยไข่

ผลการตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารพืชในดินแปลงปลูกกล้วยไข่ สะท้อนให้เห็นว่ามีปริมาณไนโตรเจนและโพแทสเซียมต่ำ ส่วนฟอสฟอรัสมีปริมาณปานกลางถึงสูงมากเกือบทุกแปลง ซึ่งบ่งบอกให้รู้ว่าปัจจุบันศักยภาพของพื้นที่ในการเพาะปลูกกล้วยไข่เกือบทุกแปลงมีธาตุอาหารไม่เหมาะสมและไม่เพียงพอต่อการผลิตกล้วยไข่ให้มีคุณภาพที่ดีได้ ดังนั้น แนวทางในการพัฒนานั้นจำเป็นจะต้องทราบสถานภาพของพื้นที่ว่า ณ ปัจจุบันดินมีคุณสมบัติเป็นกรด – ด่างที่เหมาะสมแล้วหรือไม่ รวมทั้งมีสถานภาพของปริมาณธาตุอาหารพืชเพียงพอที่จะส่งเสริมให้การผลิตกล้วยไข่ได้คุณภาพที่ต้องการหรือไม่ หากยังมีสถานภาพของพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมจำเป็นที่จะต้องทราบว่าต้องเติมธาตุอาหารพืชชนิดใด เท่าไร เมื่อใด และอย่างไร ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะสามารถช่วยเพิ่มศักยภาพของพื้นที่ และสามารถนำไปสู่การผลิตกล้วยไข่กำแพงเพชรที่มีคุณภาพได้

ภาพที่ 11 แก้วน้ำศักยภาพเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาและจัดการกล้วยไข่คุณภาพ

6. สรุปผลการศึกษา

แนวทางการจัดการกล้วยไข่กำแพงเพชรให้ได้คุณภาพ เป็นการประยุกต์ใช้กระบวนการจัดการความรู้ หรือ KM เพื่อศึกษากระบวนการและแนวทางการจัดการกล้วยไข่กำแพงเพชรของเกษตรกร และการจัดการกล้วยไข่ตามหลักวิชาการ รวมทั้งเพื่อเสนอแนะเป็นแนวทางจัดการกล้วยไข่ให้ได้คุณภาพตามหลักวิชาการแก่เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไข่กำแพงเพชร ด้วยข้อมูลการจัดการการเพาะปลูกกล้วยไข่จากเกษตรกรที่ใช้ในปัจจุบันยังไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ และผลการตรวจวัดธาตุอาหารพืชในดินแปลงปลูกกล้วยไข่ที่พบว่ายังไม่เหมาะสมที่จะทำให้ผลิตกล้วยไข่มีคุณภาพที่ต้องการได้ จากการประเมินสถานภาพปัจจุบันของทั้งสองส่วน และทำให้ทราบว่าในด้านเกษตรกรจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพ เช่น การอบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการดินและปุ๋ย รวมทั้งการจัดการโรคและแมลงศัตรูพืชร่วมกับเกษตรกร สำหรับด้านพื้นที่เพาะปลูกจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพ โดยเริ่มจากตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารพืชในดินของแปลงเพาะปลูก เพื่อจะนำไปสู่กระบวนการจัดการดินและปุ๋ยว่าจะต้องเพิ่มเติมธาตุอาหารพืช (ปุ๋ย) ไต เท่าใด อย่างไร จึงจะทำให้เกิดศักยภาพองค์รวมที่เหมาะสมในการผลิตกล้วยไข่กำแพงเพชรคุณภาพได้ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ยังได้สร้างการเปลี่ยนแปลงโดยการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของเกษตรกรให้ยอมรับองค์ความรู้ตามหลักวิชาการและนำไปใช้ประโยชน์ และปรากฏผลการเปลี่ยนแปลงของผลผลิตกล้วยไข่ไปในทิศทางที่ดีขึ้นดังกล่าวได้

เอกสารอ้างอิง

จริยา วิสิทธิ์พานิช, ชาตรี สิทธิกุล, ชูชาติ สันธทรัพย์, อธิสุนทร นันทกิจ, สมเกียรติ สีสนอง, ประนอม ใจอ้าย, คำปิ่น นพพันธุ์. 2552. **คู่มือการการผลิตกล้วยไข่คุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: บริษัท นพบุรีการพิมพ์.